

Artikkel i Barnehagefolk nr 3 2007 s. 5-12

Barneinitiert innhold –en alvorlig sak

To gutter tar i bruk julenissen og sjørøveren i lek og samtaler

Av Elin Eriksen Ødegaard

Innholdet som skapes og finnes i barnehagen bringer i seg betydninger fra andre steder, relasjoner og sammenhenger. Det skapes av strukturer, tradisjoner og organisasjonsmessige forhold, men det skapes også av de menneskene som befinner seg der og i de aktiviteter og saker som gjøres tilgjengelige for utforsking og opplevelser. Hvilket innhold er det barn løfter fram i barnehagen? Og hvilke kulturelle betydninger er det initiativrike barn bringer inn i barnehagen? Hvilke nye betydninger skapes? Dette var noen av de spørsmålene som ble stilt i en studie om innholdet i barns initiativer i lek og samtaler.

Barneinitiert innhold studeres i denne artikkelen med søkelys på to gutters meningsskaping med to voksne menn, fiksjonsfigurer de har møtt sammen med sine familier. Hensikten er å gi innblikk i noen barneperspektiver og utforske noen nyanser i disse perspektivene. Artikkelen vil i særlig grad bidra med beskrivelser av likheter og ulikheter i to gutters meningsskapende prosesser. Jeg vil til sist argumentere for at barneinitierte samtalefortellinger kan gi førskolelærere anledninger til å gi barn et deltakerrom. Slik er artikkelen ment å kunne bidra til innsikt i diskusjonen om barns medvirkning. Barneinitierte samtalefortellinger har et innhold verd å legge merke til.

Bakgrunnen for artikkelen er en feltstudie i en offentlig barnehage på en avdeling med 9 barn i alderen 1-3 år. Etter 9 måneder med deltakende observasjon av dagliglivet og videoobservasjon av lek og 15 måltider, så jeg noen mønstre av hva som ble det dominerende barneinitierte innholdet. I en analyse av alle barneinitierte samtalefortellinger, samtaler der voksne støtter barns initiativer til samtale (39 fortellinger) ble det beskrevet fire dominerende følelsesmessige tema: Savn, sinne, redsel og begjær (Ødegaard, 2006b). I tråd med Rogoffs forståelser av kultur og sosial konstruksjon, kan også følelser forstås som kulturell praksis (Rogoff, 2003). Uten å avvise eksistensen og betydningen av følelser som indre, eksistensielle

og biologiske tilstander, er det følelser som kultur jeg vektlegger her. Temaene som barna tok initiativ til er ikke helt ulike de som voksne gjerne velger i fortrolige og alvorlige samtaler med andre voksne. Alvoret ble enda tydeligere for meg da jeg så innholdet i de barneinitierte samtalefortellingene i sammenheng med de tema som jeg observerte i barnas lek. Det jeg hadde beskrevet som redsel fra analysen av innholdet i samtalene, så jeg igjen i lek og i lekfulle samtaler som å skremme (å gjøre noen redd) og bli skremt (å være redd). Jeg vil illustrere dette ved hjelp av beskrivelser av initiativ fra to av guttene; Andreas og Sander.

Andreas og Sander skaper mening med å skremme og bli skremt

De gikk fra å være to til tre år i den perioden jeg gjorde mine observasjoner. De var altså like gamle og av samme biologisk kjønn. Sander var den av barna i gruppen som initierte de fleste samtalefortellingene. Andreas var den som initierte den lengste. De var altså de av barna på denne basen som fikk/tok størst andel av deltakerrommet under måltidene. Et annet likhetstrekk som ble tydelig i analysene var at de begge tok opp tema knyttet til å skremme og bli skremt.

Men der stopper likheten og forskjelligheten begynner. Mens Andreas var den som ofte tok initiativ til lek med tema sjørøvere, stilte Sander seg på utsiden av leken og betraktet den. Mens Andreas tok initiativ til måltidssamtaler der Kaptein Sabeltann fra Terje Formoes historier var hovedpersonen, deltok Sander i samtalen med mer detaljerte beskrivelser av livet sitt utenfor barnehagen. Sander fortalte for eksempel om den skumle julenissen han hadde møtt på kjøpesenteret, om da han var blitt redd for endene som hadde kommet helt bort til ham ved andedammen og om at han ville skremme fuglene på lekeplassen. Når Andreas fortalte gikk lek og samtale nærmest over i hverandre. Han veksler mellom fiksjonen og metakommentarer. Med støtte fra de voksnes innspill utviklet samtalen seg til fortellinger om sjørøvere. Han ”lekefortalte” om at han var Kaptein Sabeltann, han kunne fekte med sverdet og kommandere andre til ”å gå planken”. I leken slo han av lyset og laget skumle lyder, ledet an ”sverddansen” til musikken om Sabeltann. Men han kunne også se sjørøverene komme gjennom sin ”teleskopkikkert”, en tørkerullholder. Perspektivet gjennom kikkerten gjorde at han gikk i rolle som redd for sjørøverne og lekefortalte om at de kom for å ta ham. Men til tross for hans bruk av lekfulle handlinger var det en alvorlig konsentrasjon om sjørøvertemaet. Andreas tok i bruk figurer fra norsk populærkultur i sin lekfulle meningsskaping om å skremme og å bli skremt.

Når Sander tok initiativ til å fortelle hadde fortellingen karakter av betroelser. Ikke så ulikt slik mange voksne forteller til hverandre om livets alvor. Sander brukte sin egen biografi. Hans historier spente vidt, men i denne artikkelen vil jeg trekke fram innholdet i hans fortelling om da han hadde møtt julenissen på kjøpesenteret og der han uttrykker at julenissen var ”skummel”.

På ulike måter tematiserte disse to guttene å skremme og å bli skremt gjennom sine initiativer i lek og samtaler. Det kan se ut som om spenningsfeltet mellom frykt og fryd har relevans for dem begge. Likevel varierer uttrykk og innhold som de to guttene løfter fram.

Om julenisser og sjørøvere –maskulinitet i bruk på ulike måter

Barns meningsskaping er både kreativ og repeterende. Når barn lever mangekontekstuellt, betyr det de bringer inn betydninger fra andre steder som for eksempel kjøpesenterjulenisser og sjørøvere fra Dyreparken i Kristiansand. Kraftfulle arketyper av menn som sjørøvere og julenisser er ikke nødvendigvis planlagt og formulert som innhold i barnehagen. Men figurene lever i populærkulturen og i folkekulturen og en rekke barn møter dem sammen med sine familier. Så hvilke nye og repeterende betydninger får de hos Andreas og Sander?

Som arketyper representerer sjørøverkapteinen og julenissen både like og ulike former for maskulinitet. Maskulinitet som praksis og handling trenger ikke karakteriseres ut fra biologiske kjennetegn, men kan betraktes i kontrast til femininitet (Connell, 2005; Davies, 2003). Med et slikt utgangspunkt kan både Andreas’ initiativ til sjørøverfortellinger og Sanders initiativ til fortellinger om julenisser sees som to gutters utforskning av ulike former for maskuline praksiser. De har oppdaget to menn i den kultur som er gjort tilgjengelig for dem. Sjørøveren er krigeren som feker med sverdet, og julenissen er den myke mannen som har små barn på fanget. Mens sjørøverkapteinen bruker våpen og makt for å oppnå goder, er julenissens oppdrag å gi gaver til snille barn. Men de har også likhetstrekk. De er begge patriarker i den forstand at de representerer et konservativt maskulint hegemoni. For bak julenissens rykte og godhet og gavmildhet ligger en trussel om at det er bare snille barn som får gaver.

Julenissen er et formulert innhold i desember i mange barnehager. Sander og flere barn med ham initierte ofte til lek med julenissen i den barnehagen der jeg gjorde min studie. Personalet tok i mot denne formen for maskulinitet ved å gi innholdet høy verdi. De lekte med

når barna ”på lek” kommer med gaver til dem. Dette var et innhold og en form for maskulinitet de var komfortable med. Krigeren hadde de et mer ambivalent forhold til.

Å møte livets alvor med sjørøvere og julenisser

Det kan være produktivt å forstå voksnes ambivalens til et innhold som inneholder vold og overgrepssymboler slik som sjørøverhistorier gjør, som et uttrykk for at de ser barnet som sårbart, som det barnet som trenger beskyttelse fra kulturell støy. Når voksne *ikke* ser barns bruk av populærkultur som et ambivalent anliggende, kan det være et uttrykk for at de ser barnet som motstandsdyktig, som kompetent nok til kreativt å ta i bruk de inntrykk de får ta del i. Men det er vel ikke slik at barn enten er sårbart eller motstandsdyktig?

Det har vært en bekymringsdiskurs knyttet til barn og kulturelle uttrykk med stereotyper og vold (Dyson, 1997; Mjør, 2002; Paley, 1986; Tingstad, 2006; Zipes, 1997) Om vi ser Andreas initiativ til bruk av sjørøveren som kulturell støy, kan det ha en sammenheng med et syn på barns meningsskapning som reproduksjon av inntrykk.

I Formoes historie om Kaptein Sabeltann presenteres kjønnene som dikotome ytterpunkter, med den fryktinngytende fektende Kaptein Sabeltann som kontrast til den lille, runde, blide og matglade tante Bassa. Riktignok er det tante Bassa som viser seg å være den kløktige og som klarer å hindre sjørøverkapteinen i å utføre sine grove røverier, men slik Andreas tar historien i bruk, er dette poenget ikke relevant. Det er sjørøverhandlinger som har betydning, som imiteres, repeteres og brukes kreativt. Krigerens maskulinitetspraksis har relevans for to-åringen Andreas.

Historien om Kaptein Sabeltann er i likhet med andre historier som også kan kalles populærkultur bygget opp med enkle plot, stereotype karakterer med hensyn til kjønn og med sterke og fengende virkemidler. Andreas har blitt tatt med til steder som har tilbytt ham noe som appellerer; spenning, fare, fart, rytmikk og voksne rollefigurer. Sjørøveren tilbyr en anledning til å skremme og til å bli skremt. Til å møte livets alvor (Ødegaard, 2006a).

William A. Corsaro nevner betydningen av mytiske figurer og legender i barns kameratkulturer (Corsaro, 2005). Julenissen blir ofte, av voksne, assosiert med en snill gammel mann. Sanders fortellinger om julenissen kan minne oss om at gamle menn med hvitt skjegg og røde klær kan by på utfordringer for noen. Å være redd for julenissen kan være knyttet til ”overlevelse”. I møte med det ukjente, blir man lett usikker på om det fremmede kan være farlig, eller skummelt, som Sander uttrykte det. I møtet med det fremmede ligger det

gjerning en dobbelhet, en draging, en interesse som kan være lystbetont. Hos voksne viser dette seg i en stor interesse for krimlitteratur, spenningsfilmer og risikofylte opplevelser. Hos litt større barn og hos ungdommer kan dette fenomenet framtre som fasinasjon over spøkelseshistorier og skrekkfilmer (Stattin, 2000; Ødegaard, manus).

Flere andre studier viser hvordan små gutter møter redsler i livet. I en studie av hvordan temaparkinnhold lever videre utenfor temaparkens grenser presenteres beskrivelser av hvordan tre ulike gutter i barnehagealder tar i bruk sjørøveren Kaptein Sabeltann og møter verden ”med sverd i hånd”. Å ta i bruk våpen viste seg å være en god strategi for gutten som møtte kampen med cellegiftkurer med nettopp ”sverd i hånd” (Hjemdahl, 2002).

I en studie av barns meningsskaping i lek tematiserte barns lek ble tema overlevelse observert og kalt for *spenning og eventyr*. Her beskrives dette temaet som et fremtredende leketema i tre – fem årige barns lek i en svensk barnehage (Löfdahl, 2002). Min studie viser at det også blant to-årige barn kan være et aktuelt leke- og samtaletema.

Horror trer fram som vesentlig i en studie om unge gutters mediefortellinger fra deres barndom. Mange av guttene i denne undersøkelsen forteller om opplevelser av redsel fra filmer de hadde sett på TV og hvordan de på ulike måter konfronterte redsel. Aasebø konkluderer med at: “Being secure enough to tolerate scary films seems to be one of masculinity’s more important challenges in boyhood development (Aasebø, 2005):199”.

Disse studiene viser i likhet med min at det å skremme og det å bli skremt er et innhold som har stor relevans. Vi kan kjenne dette temaet igjen fra vokseninitierte spedbarns/småbarnsleker som ”Borte, borte, BØ og ”Nå kommer jeg og tar deg”. Slike leker er aktuelle for mange barn fra de er ganske små. Også noen studier om de yngste barna i barnehagen beskriver livets alvor i barns ulike uttrykk (Greve, 2006; Sandvik, 2000).

Å gå det skremmende i møte -sammen

Som man kan bli motstandsdyktig mot sykdom ved å ta en vaksine, vil jeg her foreslå at barn setter sin egen ”vaksine” mot det farlige ved å utforske passelige doser av ”farligheter”. Andreas og Sander har begge møtt vår kulturs maskulinitets arketyper: krigeren og den omsorgsfulle far. Men de initierer til samtale om hver sin ”type”.

Andreas tok i bruk sjørøveren på kreative måter. Han fortalte om seg selv som sårbar, fortalte om da han var redd. Han ble redd; som når han så sjørøverne komme gjennom

teleskopkikkereten. Han fortalte om seg selv som stor og sterk, fortalte om seg som sjørøver. Han var sjørøver, som når Andreas tok sverdet i hånden og danset. Sander tok i bruk julenissen og sin biografiske historie kanskje for å forstå og skape mening med det han var redd for. Han tok flere initiativer til å fortelle om seg selv som redd. Dette kan sees som at guttene gjør seg selv motstandsdyktig mot farer i verden, hver på sin måte.

Det blir viktig at barn får anledning til å gå det skremmende i møte. Barn kan trenge støtte i å tolke vold i filmer og andre kulturprodukter. Det innebærer at pedagoger stadig må holde seg orientert om aktuelle leke og samtaletema som dukker opp i barnegruppene de arbeider i. Medier kan betraktes som en del av barns hverdagsliv, men det skremmende finnes også i den delen av hverdagslivet der medier ikke er. For Sander dukket det opp på kjøpesenteret, der han møtte julenissen. De mange arenaer og kontekster barn ferdes kan ikke sees som skilt fra barnehagens innhold. Barn møter kulturens uttrykk og skaper nye betydninger både innenfor og utenfor barnehagens gjerder. Å skulle arbeide for å virkeliggjøre Rammeplanens gode intensjoner om barns medvirkning handler også om å betrakte barns meningsskaping som barneinitiert innhold. Lystbetont redsel rettet mot det farlige og skumle og mer angstpreget redsel har vært lite aktualisert som innhold i arbeidet med de yngste barna. Denne studien viser at små barn tematiserer overlevelse gjennom å gå det skremmende i møte i lek og samtaler.

Barneinitierte samtalefortellinger –deltakerrom og medvirkning

Når barn tar initiativ til samtale, har de en intensjon med ytringen (J. S. Bruner, 1990). Denne intensjonen er interessant i et perspektiv der pedagoger skal samhandle med barn. Men initiativet må sees i relasjon til den som svarer, altså den voksne. Barna vil tilpasse ytringen til den de henvender seg til (Bakhtin & Slaattelid, 1998). Barn vil altså kunne bruke samtalefortellinger til å fortelle om noe som har relevans for dem. Slike hverdagsfortellinger er laget på grunnlag av biografiske hendelser (J. Bruner, 1987). Hvordan voksne tar i mot dette og støtter barnas videre fortelling, har betydning for om barnas intensjoner og hensikter blir ivaretatt. Her kan en se paralleller til dialektisk relasjonsteori, som også peker på hvordan partene i en dialog skaper forutsetninger for hverandre i samtalen (Bae, 2004).

I mine forsøk på å gripe barneinitiert innhold i samtaler på en småbarns avdeling var det gjennom studier av samtalefortellinger. Det er ikke en pedagogisk oppfinnelse, det er en eksisterende samtalsjanger som hører hjemme i hverdagspråket. Sjangeren kan være til

glede og passe i arbeidet med de yngste barna i barnehagen. Å konstruere fortellinger sammen med barn stimulerer barns språk, deres hukommelse og abstrakt tenkning. Sjangeren kan initieres av voksne for å samle barns oppmerksomhet om et felles tema med utgangspunkt i en episodisk hendelse, eller for å innlemme barn i felleskapsopplevelser som handler om å rekonstruere noe enkeltbarn eller barnegruppen har opplevd eller skal oppleve. Men det er de fortellingene som er initiert av barn som fokuseres her. I arbeidet med barns medvirkning, er det relevant å lytte fram barns initiativer til samtaler. Når slike samtaler blir utvidet, når sammenhengende narrative tråder spinnnes og barns intensjoner med samtalen støttes av voksne, får barn et deltakerrom. Deres initiativer bidrar til å sette dagsorden, til barnehagens innhold.

Når voksne, som behersker talespråket, er med på å rekonstruere andre menneskers hendelser, konstrueres hukommelse og livshistorier bygges. Dette innebærer inntreden i et minefelt som kan sammenlignes med biografiskrivning. Sannheten om det som har hendt kan bygges på ulike måter og kaller dermed på etisk og pedagogisk ettertanke. Den som behersker og bruker fortellinger har makt til å sette dagsorden, til å være medskapende i identitetskonstruksjoner og til å definere hva som er verd å snakke om på hvilke måter. I min studie viste det seg at det var Andreas og Sander som tok de fleste initiativene. Deres bidrag fikk dermed dominans i gruppen.

Til tross for en slik problematisering vil jeg argumentere for at kategorien barneinitierte samtalefortellinger rommer et potensial i arbeidet med medvirkning for yngre barn. Dette må, slik jeg ser det, sees i sammenheng med de situasjoner og kontekster som samtaler spilles ut i. Jeg har gjennom Andreas og Sanders historier om sjørøvere og julenisser pekt på betydningen av at pedagoger kjenner til andre arenaer og kontekster som barn lever i. Om barneinitierte samtalefortellinger skal kunne fungere som redskap for barns medvirkning, kreves det kjennskap til barns liv i vid forstand. Førskolelærere som arbeider på en måte der de skaffer seg kunnskap om barns liv utover livet i barnehagen vil ved hjelp av samtalefortellinger kunne identifisere hva som har relevans for ulike barn. Dette kan inngå i planlegging, praktisk arbeid og vurdering. Det er en pedagogisk utfordring å være oppmerksom på initiativene, både de tydelige og de svakere signaler og tegn fra barn.

I den grad barneinitierte samtalefortellinger utfordrer voksens autoritet, kan slike samtaler romme potensiale til å gi barn handlingsrom. Men det å gi enkelte barn handlingsrom kan gjøre disse til autoriteter over andre barn. Slik handler det om stadig forflytning av autoritetsposisjoner. I et slikt perspektiv blir den voksnes oppgaver knyttet til stadige forsøk

på å fordele slike maktposisjoner mellom deltakerne. Innenfor rammene av en pedagogisk institusjon unnslipper ikke førskolelærerens ansvar og forpliktelser.

- Bae, B. (2004). *Dialoger mellom førskolelærer og barn : en beskrivende og fortolkende studie*. [Oslo] ;: Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Institutt for spesialpedagogikk Unipub.
- Bakhtin, M., & Slaattelid, R. (1998). *Spørsmålet om talegenrane*. Bergen: Ariadne forl.
- Bruner, J. (1987). Life as a Narrative. *Social Research*, 54(1), 11-33.
- Bruner, J. S. (1990). *Acts of Meaning* (2002 ed.). Cambridge Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (second edition ed.). Cambridge UK: Polity Press.
- Corsaro, W. A. (2005). *The sociology of childhood* (2nd ed.). Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press.
- Davies, B. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber.
- Dyson, A. H. (1997). *Writing Superheroes -Contemporary Childhood, Popular Culture, and Classroom Literacy* (1. ed. ed.). Amsterdam Avenue, New York: Teachers College Press.
- Greve, A. (2006). *Vennskap mellom to-åringer*: Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Hjemdahl, K. M. (2002). *Tur/retur temapark oppdragelse, opplevelse, kommers*. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Löfdahl, A. (2002). *Förskolebarns lek -en arena for kulturellt og socialt meningssskapande*
Karlstad University Studies, Karlstad.
- Mjør, I. (2002). *Med barbie-barnet i pokemon-alderen : på tide å skapa kulturbarnehagen*.
- Paley, V. G. (1986). *Boys and girls : superheroes in the doll corner*. Chicago: University of Chicago press.
- Rogoff, B. (2003). *The Cultural Nature of Human Development* (1. ed. ed.). New York: Oxford University Press.
- Sandvik, N. (2000). *Når munterhet rommer livets alvor : fenomenet munterhet blant 1-3-åringer i barnehage*. Halden: Høgskolen i Østfold.
- Stattin, J. (2000). Rädslans estetik. *Tidsskrift for Børne- & Ungdomskultur*(No. 42).
- Tingstad, V. (2006). *Barndom under lupen : å vokse opp i en foranderlig mediekultur*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Zipes, J. (1997). *Happily ever after : fairy tales, children, and the culture industry*. New York: Routledge.

- Ødegaard, E. E. (2006a). Kaptein Andreas og hans mannskap -Drøfting av forskningsdata om en gutts stemme og innflytelse på barnehagens innhold. *Barn*(1), 67-89.
- Ødegaard, E. E. (2006b). What's worth talking about? Meaning-making in toddler-initiated co-narratives in preschool
Early Years -An International Journal of Research and Development, 26(1), 79-92.
- Ødegaard, E. E. (manus). Mellom frykt og fryd -spenning og meningsskapning i fortellinger om julenissen
Barnekultur i Norden.
- Aasebø, T. S. (2005). Television as a marker of boy's construction of growing up. *Young: Nordic Journal of Youth Research*, 13(No 2), 185-2003.